

CONSIDERAȚII PRIVIND RĂSPUNDEREA CIVILĂ ÎN DREPTUL MEDIULUI

Drd. Alexandrina Marica
Judecător Curtea de Apel Craiova

1. Considerații introductive. Noțiunea generală de răspundere este întâlnită în toate ramurile dreptului, s-a format și a evoluat odată cu dinamica societății umane, impunând o anumită conduită a oricărui subiect, pe care îl obligă să nu aducă atingere intereselor generale sau drepturilor legitime ale unei persoane și să nu provoace un prejudiciu. Orice abatere de la regulile de conduită, urmată de producerea unui prejudiciu sau de crearea unei stări de pericol, atrage responsabilitatea autorului faptului ilicit. În condițiile existenței vieții pe pământ, în contextul preocupărilor permanente de asigurare a supraviețuirii omului ca specie între specii, protecția mediului vizează ocrotirea, conservarea și dezvoltarea acestuia. În sprijinul acestui deziderat, protecția juridică a mediului este inseparabilă de existența răspunderii juridice a celui ce a cauzat producerea unui prejudiciu sau a unei daune. Recunoașterea și garantarea dreptului la un mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic are loc atât la nivelul legislațiilor naționale, cât și în planul reglementărilor internaționale.

În Constituția României revizuită prin Legea nr. 429/2003, în art.35 s-a prevăzut alături de celelalte drepturi fundamentale și dreptul la un mediu sănătos, acesta făcând parte din cea de-a treia generație de drepturi, numite „drepturi de solidaritate”, ce pot fi realizate nu numai prin eforturi interne ale statului, ci și prin cooperare, legiuitorul apreciind că atât statul, cât și particularii își pot angaja răspunderea pentru realizarea acestui drept, perspectiva integrării în Uniunea Europeană fiind o garanție. Dacă prin Constituția din 1991, printre obligațiile sociale ale statului s-a prevăzut refacerea, ocrotirea mediului înconjurător și menținerea echilibrului ecologic, dreptul la un mediu sănătos este recunoscut „în terminis” prin Legea- cadru a protecției mediului nr. 137/1995, apoi prin Constituția României revizuită. Prin încheierea acordului de asociere dintre România și Uniunea Europeană, ce a intrat în vigoare în anul 1995, România și-a propus și a reușit să preia treptat acquis-ul comunitar de mediu, un rol important avându-l cele 3 drepturi fundamentale: 1. dreptul la informare privind mediul; 2. dreptul publicului de a participa la luarea deciziilor privind mediul; 3. dreptul de a cere repararea daunelor ecologice ori anularea actelor administrative ilegale.

2. Particularitățile răspunderii civile în dreptul mediului. Aspectele juridice ale protecției mediului sunt atât de complexe, problema reparării prejudiciului cauzat prin poluare fiind cercetată în literatura noastră juridică, în contextul problematicii „răspunderii civile”. Dacă în mod tradițional întregul sistem al răspunderii civile delictuale se fundamentează pe ideea de culpă ce exprimă atitudinea subiectivă a făptuitorului față de fapta ilicită și urmările ei, dreptul mediului face excepție de la această regulă, fiind relevante prevederile Legii-cadru nr. 137/1995, ce reprezintă un început de reglementare foarte importantă în privința răspunderii pentru poluare. Art.80 lit. d din lege statuează că „Protecția mediului constituie o obligație a tuturor persoanelor fizice și juridice în care scop suportă costul pentru repararea prejudiciului și înlătură urmările produse de acestea, restabilind condițiile anterioare producerii prejudiciului.” Această reglementare este în consens cu principiile ce stau la baza acestei legi” printre care în art.3 lit. d. este

reglementat principiul „poluatorul plătește”. Așadar, reparația prejudiciului și restabilirea condițiilor anterioare producerii acestuia reprezintă o obligație legală.

În art. 82 din Legea nr. 137/1995 modificată și republicată se stabilește că "încălcarea prevederilor prezentei legi atrage răspunderea civilă, contravențională sau penală, după caz." Art.5 lit.e prevede că „statul recunoaște tuturor persoanelor dreptul la un mediu sănătos garantând dreptul la despăgubire pentru prejudiciul suferit”. Art. 81 din Lege consacră regula că „răspunderea pentru prejudiciu are caracter obiectiv, independent de culpă. În cazul pluralității autorilor, răspunderea este solidară”. Așadar, în dreptul mediului, răspunderea juridică apare ca un mijloc, la care se recurge în ultimă instanță, fiind acordată prioritate celorlalte tehnici și instrumente, cu precădere, celor de natură economică și fiscală. Răspunderea civilă apare, astfel, mai mult ca o reparare și mai puțin ca o răspundere în sens clasic, răspunderea fiind atrasă chiar și atunci când activitatea poluatorului se exercită conform regulilor administrative stabilite, în condițiile în care autorizațiile administrative sunt emise sub rezerva drepturilor terților¹. Dacă în dreptul civil, pentru angajarea răspunderii civile delictuale trebuie întrunite cumulativ condițiile: săvârșirea unei fapte ilicite, producerea unui prejudiciu, existența unui raport de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, precum și culpa autorului faptei ilicite, în dreptul mediului elementele răspunderii civile delictuale prezintă anumite particularități.

Fapta ilicită, în dreptul mediului, constă în conduita unei persoane fizice sau juridice, concretizată într-o acțiune sau inacțiune ce contravine dispozițiilor privind protecția, conservarea și dezvoltarea mediului, efectele conduitei ilicite exteriorizându-se în prejudiciul care apare, acesta fiind întotdeauna de natură patrimonială. În privința faptei ilicite săvârșite, dacă în dreptul civil regula este aceea a răspunderii numai pentru fapte ilicite, în raport de dispoziție cu art. 998 – 999 din Codul civil, în dreptul mediului faptele generatoare de răspundere includ fie conduita ilicită, prin care se produc pagube mediului ce sunt reprobabile prin ilicitatea lor, antrenând răspunderea pe temeiul culpei (răspunderea subiectivă), fie sfera activităților curente, normale (licite per se) care pot constitui cauze ale vătămărilor ce afectează mediul, angajând răspunderea pe temeiul riscului² (răspunderea obiectivă).

În ceea ce privește culpa, dacă în dreptul civil aceasta reprezintă temeiul principal, de drept comun al răspunderii delictuale, în domeniul daunelor nucleare sau în alte domenii în legătură cu care există o reglementare specială, răspunderea delictuală este fundamentată pe ideea de risc. În interpretarea art. 1000 alin. 1 din Codul civil, doctrina a evidențiat atât concepția subiectivă a răspunderii civile delictuale, întemeiată pe culpa prezumată a persoanei chemată să răspundă pentru fapta lucrului (activitate poluantă), cât și concepția obiectivă care exclude culpa, fundamentând obligația de reparare pe risc. Concepția răspunderii obiective a fost argumentată pentru prima dată în dreptul modern de doctrina germană, ulterior fiind propusă și de doctrina franceză, la baza teoriei răspunderii pentru risc aflându-se inițial ideea de justiție, în raport de care, din moment ce orice activitate umană urmărește un profit, este just ca orice prejudiciu pe care îl provoacă să fie reparat (ubi emolumentum, ibi onus).

Cu toate că a fost criticată teoria obiectivă fundamentată pe ideea de risc, considerându-se că neglijența poate fi acoperită, răspunderea pentru riscul creat față de mediu și echilibrul ecologic nu-și diminuează rolul preventiv-corectiv, pe care îl vizează răspunderea pentru culpă³, poluarea fiind determinată în primul rând de activitatea generală

¹S.M. Teodoroiu, Răspunderea civilă pentru dauna ecologică, Ed. Lumina Lex, 2003, p. 83

²Daniela Marinescu, Tratat de dreptul mediului, Ed. All Beck, 2003, p. 75 și urm.

³Mircea Duțu, Tratat de Dreptul mediului, Ed. Economică, 2003, p. 75 și urm.

a unor agenți economici. Doctrina⁴ a evidențiat avantajele răspunderii civile pentru risc, în materie ecologică, în raport cu culpa: indemnizarea victimei va avea loc întotdeauna; sunt situații în care stabilirea exactă a autorului prejudiciului este imposibilă, consecințele produse putându-se agrava în cazul în care rămân neacoperite; în privința poluării este necesar ca dispozițiile în materie să asigure o reparare completă, eficientă și oportună a oricărui prejudiciu adus mediului; este stimulată atitudinea diligentă și prudentă de folosire rațională a factorilor de mediu.

Pornind de la prevederile art. 998, 999 din Codul civil ce reglementează legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu, pentru stabilirea raportului de cauzalitate se are în vedere atât fapta ilicită ca acțiune pozitivă ca și fapta ilicită ca inacțiune, respectându-se următoarele premise⁵: stabilirea raportului de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu și nu a unui raport de cauzalitate general; selectarea factorilor pentru a se stabili care dintre ei au un rol cauzal și pot fi reținuți în sfera cauzalității specifice răspunderii delictuale; stabilirea raportului mediat, atunci când raportul de cauzalitate nu este un raport direct între faptă și prejudiciu.

Pentru a fi despăgubită victima trebuie să probeze că dauna rezultă dintr-un act al părții ce a fost chemată în judecată. Pagubele ecologice ridică o serie de probleme specifice, întrucât, după individualizarea prejudiciului se poate ajunge fie la socializarea indemnizării daunei, fie la căutarea unei legături de cauzalitate, pentru a identifica autorul. Socializarea prezintă un singur avantaj în sensul că permite indemnizarea automată a victimelor prin simpla justificare a prejudiciului, inconvenientele referindu-se pe de o parte, la modul de reparare limitată la indemnizare, fără a se preocupa de dispariția sursei pagubei, iar pe de altă parte, la reparația pe seama colectivității, a unei pagube ce trebuie să fie suportată numai de către autorul său, evitând astfel integrarea costului în prețul serviciului ori produsului.

Se impune a nu se socializa indemnizarea decât atunci când s-au epuizat toate celelalte căi de reparare, aceasta presupunând stabilirea unui raport de cauzalitate între act și pagubă. Victimei îi revine sarcina probei în stabilirea unei legături de cauzalitate, situația fiind dificilă, întrucât, deseori vătămarea se produce, după un anumit timp, acțiunea fiind declanșată uneori când expertiza tehnică a devenit imposibilă. Astfel, absența de certitudine a cunoștințelor științifice nu permite a se distinge legătura de cauzalitate dintre o expunere la o poluare și o pagubă, aceasta ducând la prezumția probabilității legăturii de cauzalitate. Reglementările legale actuale, precum și practica judiciară au statuat că pentru autorul unei surse de pagubă, contribuția mai multor cauze la producerea pagubei ecologice nu are caracter exonerator și nu constituie un factor de atenuare a responsabilității, fiecare fiind responsabil pentru întreaga pagubă, în măsura în care nu se face proba culpei victimei ori a unui fapt exterior, pluralitatea autorilor unei pagube neputând împiedica victima de a cere unuia dintre ei reparația integrală.

Întrucât numai culpa victimei poate constitui o cauză de exonerare, ce-i permite poluatorului să scape de obligația de indemnizare, în caz de concurs parțial al victimei, regula cauzalității integrale nu poate fi un obstacol la indemnizarea totală. Toate aceste principii au creat un regim derogator de la cel al răspunderii civile, fără baze corespunzătoare în raport de reglementările legale, motiv pentru care acțiunea pentru repararea pagubei ecologice a fost plasată în afara „Imperiului Dreptului” (M. Dexpax). Se impune, de lege ferenda, consacrarea legislativă a tuturor situațiilor juridice apărute ca urmare a regimului juridic derogator al răspunderii ecologice, în condițiile în care, regula

⁴ Mircea Duțu, op. cit., p. 77

⁵ Pompil Drăghici, Anca Dușcă, Dreptul intern și comunitar al mediului, Ed. Universitaria, 2003, p. 54

cauzalității integrale este de natură a ușura sarcina probei victimei în recuperarea pagubei, dar pare a fi inechitabilă, în cazul în care lasă greutatea pe seama celui ce a făcut despăgubirea și care, pe calea acțiunii în regres, se poate regăsi în situația suportării insolubilității celorlalți autori ai cauzelor ce se conjugă⁶.

3. Răspunderea juridică în condițiile Legii nr. 137/1995 modificată și republicată. Cele două principii consacrate în art. 81 din legea cadru pentru protecția mediului, în materia răspunderii civile sunt: răspunderea obiectivă, independent de culpă și răspunderea solidară, în cazul pluralității autorilor. Instituția răspunderii civile a fost adaptată la specificitatea protecției mediului prin satisfacerea cerințelor principiului fundamental „poluatorul plătește” consacrat expres, pentru prima dată, în art. 3 lit. d din Legea nr. 137/1995, modificată și republicată, vizând o răspundere bazată pe risc, indiferent că este un risc înalt de poluare, pentru care titularii acestor activități sunt obligați să încheie polițe de asigurare, conform art. 80 alin. 2 din lege, ori un risc normal pentru care victima trebuie să dovedească numai existența prejudiciului și a legăturii de cauzalitate.

Ca o derogare de la dreptul comun, dispozițiile art. 5 lit. d din Legea nr. 137/1995 instituie un regim special în privința dreptului la acțiune pentru repararea prejudiciului "actio popularis", acțiunea putând fi formulată nu numai de cel lezat, ci și de oricare dintre persoanele fizice sau juridice, care se pot adresa direct sau prin intermediul unor asociații, autorităților administrative sau judecătorești în vederea prevenirii sau în cazul producerii unui prejudiciu direct sau indirect. Prejudiciul ecologic, ca element de bază al răspunderii civile în dreptul mediului reprezintă prejudiciul cauzat naturii sălbatice, neapropriabile -res nullius- ori intereselor colectivității, prin intermediul mediului receptor, aer, apă, sol, independent de lezarea directă a unui interes uman⁷.

Conținutul daunei ecologice a apărut în concepția mai multor autori, putând concluziona că dauna ecologică include atât pagubele suferite prin poluare, de mediul natural cât și cele suportate de om sau de bunuri⁸. Legea nr. 137/1995 modificată și republicată folosește termenul de „prejudiciu”, păstrând denumirea tradițională din Codul civil, această lege înscriindu-se pe direcția Declarațiilor de la Stockholm (1972) și Rio de Janeiro (1992) în privința elaborării normelor referitoare la indemnizarea victimelor poluării și ale altor daune ecologice. Legea definește prejudiciul ca reprezentând efectul cuantificabil în cost al daunelor aduse sănătății oamenilor, bunurilor sau mediului, provocat de poluanți, de activități dăunătoare, accidente ecologice sau fenomene naturale periculoase.

În domeniul mediului, reparația în natură nu este posibilă, în principiu, nefiind restabilă o situație anterioară, obligația cu privire la plata unor sume de bani acoperind doar uneori integralitatea cheltuielilor pentru refacerea echilibrului ecologic sau a factorilor de mediu lezați. Caracterul cert al prejudiciului, în domeniul dreptului mediului, vizează atât prejudiciile actuale, cât și pe cele viitoare, dacă există certitudinea că se vor produce. Prevederile art. 80 lit. d din Legea nr. 137/1995 modificată și republicată, instituie obligația persoanelor fizice și juridice de a repara prejudiciul ce include nu numai prejudiciul propriu-zis, ci și costurile necesare prevenirii și restaurării echilibrului ecologic.

⁶Pompil Drăghici, Anca Dușcă, op. cit., p. 165

⁷Mircea Duțu, op. cit., p. 58

⁸Daniela Marinescu, op. cit., p. 95

4. Principiul precauției – viitor al răspunderii civile? Principiul precauției, recunoscut în drept cu două decenii în urmă, a luat naștere în domeniul dreptului mediului și reprezintă o expresie a răspunderii întemeiată pe incertitudine. Apariția acestui principiu a fost determinată de necesitatea de a preveni efectele negative pentru mediu, cauzate de diferite activități umane, având în vedere evoluția societății industriale și tehnologice, ce afectează prin agresiunea ei natura, ce nu mai reprezintă „un rezervor inepuizabil de resurse și o ladă de gunoi pentru deșeurile exploatarei acestor resurse, în slujba omului și a progresului”⁹. Întrucât nimeni nu poate să prevadă viitorul și noile riscuri generate de dezvoltarea nestăpânită a științei și tehnicii, s-a căutat „un remediu al dreptului care să sancționeze pe cei care nu adoptă un comportament apropiat acestei noi situații existențiale”¹⁰.

În dreptul mediului, principiul precauției a apărut alături de principiul „poluatorul plătește” și principiul prevenției, principiul precauției fiind un principiu de anticipare, ce vizează o acțiune preventivă anticipată, în contextul incertitudinii cu privire la risc, având aplicare în cazul în care prejudiciul nu s-a produs, iar eventualitatea producerii lui nu este demonstrată. Sub aspect juridic, răspunderea civilă clasică și indemnizarea corelativă este fără obiect atunci când prejudiciul este incert și când realizarea riscului ar avea asemenea consecințe, încât reparația, revenirea la situația anterioară este exclusă, prejudiciul prelungindu-se timp de generații, dimensiunile lui fiind impredictibile și incalculabile¹¹. Principiul precauției nu este un principiu de responsabilitate, ci un principiu de procedură ce vizează orientarea procesului de luare a deciziei, judecătorul neputând, însă, ignora, în aprecierea responsabilității, prescripțiile pozitive ale măsurilor de prevenire. Fiind desprins din principiul prevenirii, principiul precauției se justifică atunci când datele științifice nu evidențiază cu exactitate dacă o activitate este periculoasă pentru mediu, impunându-se astfel ca decizia de mediu să fie în sensul neînceperii activității respective, pericolul degradării mediului fiind prea mare.

Pe plan internațional, principiul precauției a fost consacrat pentru prima dată în anul 1987 de Organizația Economică pentru Cooperare și Dezvoltare și de cea de-a doua Conferință Internațională asupra protecției Mării Nordului, de la Londra, 1987 dar, se regăsește, totodată, și în Declarația Conferinței pentru Mediu de la Rio-1992, precum și în Tratatul de la Maastricht al Uniunii Europene. Legea protecției mediului nr. 137/1995 modificată și republicată acordă prioritate principiului precauției, în luarea deciziilor, înscriindu-l împreună cu alte principii în art.3 lit. a. Puterii publice îi revine sarcina de a traduce principiul precauției în modificarea sau crearea unor mecanisme și procedurii proprii, acest principiu putând utiliza instrumente de evaluare prealabilă, oferite de studiile de impact. Legea-cadru pentru protecția mediului statuează că autoritățile publice pentru protecția mediului aplică proceduri diferențiate, după caz de emitere a avizului, acordului sau autorizației de mediu, în funcție de impactul asupra mediului al proiectelor și activităților supuse procedurii de autorizare. Titularul activității are obligația de a informa autoritățile publice teritoriale pentru protecția mediului, cu privire la rezultatele automatizării emisiilor de poluanți reglementați, precum și cu privire la accidente sau pericole de accidente, ca urmare a emiterii autorizațiilor de mediu, asigurându-se posibilitatea informării și participării publicului la deciziile privind activitățile specifice, în

⁹Nicolas de Sadeleer, Les principes du pollueur – payeur, de prevention et de precaution, Bruxelles, 1999, p. 107 și urm.

¹⁰Denis Mazeaud, Responsabilite civile et precaution, 2001, p. 58

¹¹Constantin Telegă- Armonizarea legislativă cu dreptul comunitar în domeniul dreptului civil, Ed. Rosetti, 2004, p. 77

conformitate cu prevederile Convenției de la Aarhus- 25 iunie 1998, ratificata prin Legea nr. 86/2000- Convenția privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor și accesul la justiție în probleme de mediu.

În concluzie, principiul precauției pare aplicabil pentru anumite subiecte de răspundere civilă, impactul său fiind apreciat ca o normă generală de comportare, impunându-se ideea că fiecare trebuie să fie responsabil de propriul patrimoniu și de propria-i voință. Fenomenele socio-economice, necunoscute în trecut, dar prezente într-o societate pe cale de globalizare, în care primejdiile unor tehnici și tehnologii noi rămân sub semnul întrebării, determină modificări de substanță ale răspunderii civile delictuale, creând o situație de incertitudine cu privire la principii și reguli clasice ale răspunderii civile delictuale¹², întrebându-ne dacă temeiul răspunderii civile este: culpa, riscul, punerea în pericol, principiul precauției sau punerea în circulație a unui produs defectuos, în sensul Directivei 85/374 CEE din 25 iulie 1985 cu privire la produsele defectuoase.

---

¹²Constantin Teleagă, op. cit., p. 152.